

Kiespijn: De verkiezingsuitslag nader tegen het licht

KUNO – 25 januari 2024

De impact van de verkiezingsuitslag van 22 november 2023 op humanitaire NGOs en ontwikkelingsorganisaties zal groot zijn. Het te verwachten nieuwe rechtse kabinet zal nieuwe beleidskeuzes maken met grote gevolgen voor de positionering van Nederland op allerlei mondiale vraagstukken (klimaat, migratie, mensenrechten) en ook op het gebied van humanitaire diplomatie.

De verkiezingsuitslag kan gezien worden als een *wake up call*. Het progressief-linkse smaldeel in de kamer ziet zich gesteld tegenover een groot blok van conservatieve, nationalistische en populistische partijen. Bovendien is de toon waarop wordt gediscussieerd over vluchtelingen, minderheden, milieu, ontwikkelingssamenwerking en culturele waarden veranderd.

Tijdens een besloten bijeenkomst hield KUNO de verkiezingsuitslag nader tegen het licht. Als aftrap waren er twee kritisch-constructieve introducties. Hieronder een korte samenvatting.

René Cuperus, mede-auteur van de 'Atlas van Afgehaakt Nederland' (2021).

Huidige stand van zaken

We zijn getuigen van een verzwakking van Westerse democratieën (van binnenuit – door aanhoudend en sterker wordend populisme), net op het moment dat de Westerse posities en Westerse waarden op het wereldtoneel worden uitgedaagd door andere mogendheden (bijvoorbeeld Rusland, China, Turkije, Afghanistan, Syrië). De geloofwaardigheid van het Westen wordt bedreigd.

Voor Nederlandse maatschappelijk organisaties roept dit de vraag op hoe zij strategisch om moeten gaan met dat opkomende populisme; die 'uitholling'. Er zijn grofweg drie routes:

1. **Tegenkracht** organiseren / demonstreren (zoals nu gebeurt in Duitsland).
2. **Polderen** (zoals nu gebeurt in Nederland met de formatiebesprekingen).
3. Streven naar een **herstel** van het **politieke midden**.

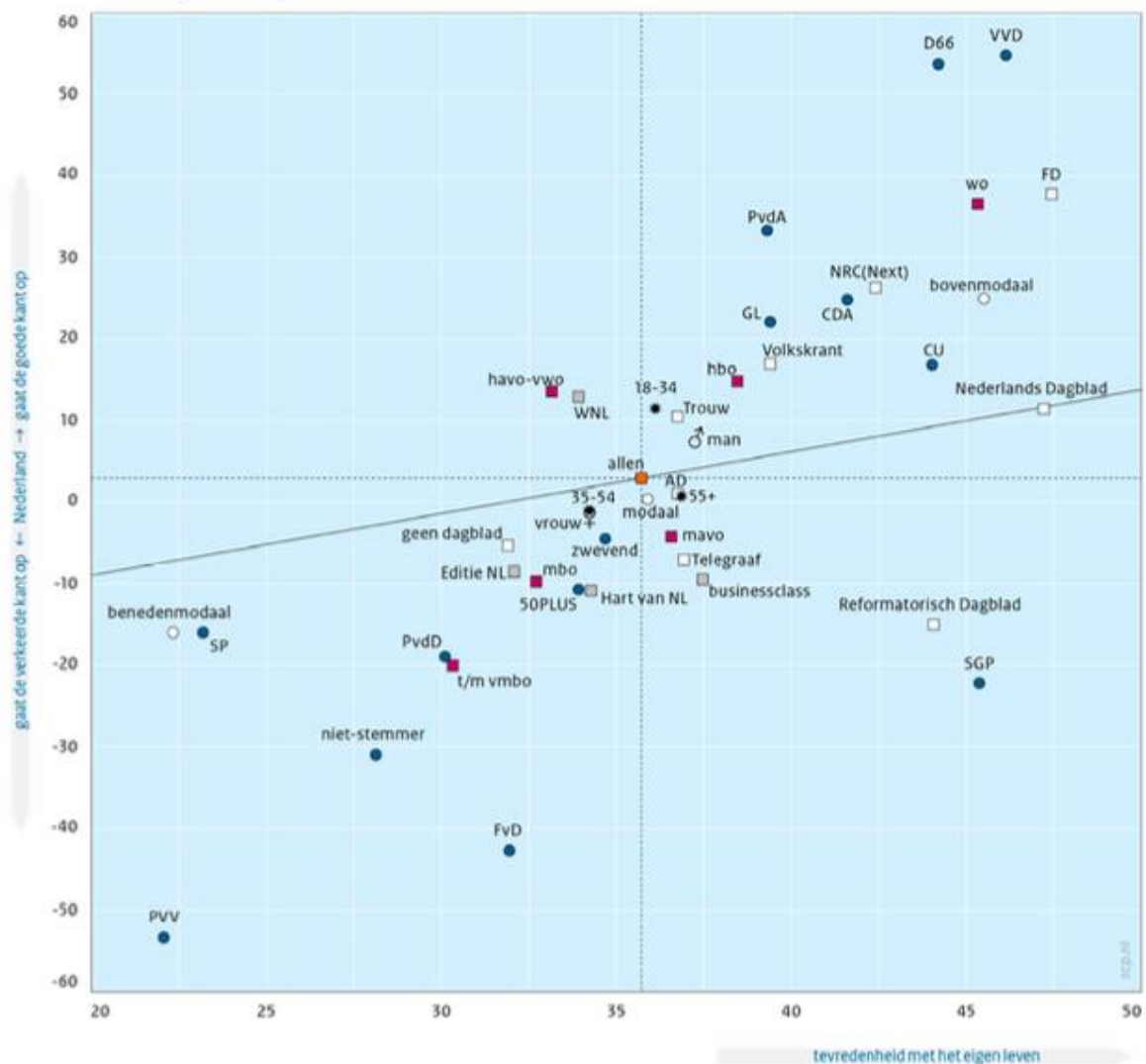
Atlas van Afgehaakt Nederland

Er is een aangetast sociaal contract tussen bestuurlijk Nederland en grote delen van de Nederlandse bevolking. Bestuurlijk Nederland (beleidsmakers op ministeries, medewerkers en politici van de traditionele politieke partijen) heeft geen idee van wat er speelt in het land. Maar dat bestuurlijk Nederland bestuurt ondertussen wel. Er is echter onder bestuurlijk Nederland een groot gemis aan empathie en kennis over wat er in het land leeft. Een groot deel van de Nederlandse bevolking voelt zich niet gerespecteerd en niet gehoord door bestuurlijk Nederland. Er is sprake van een opeenstapeling van wantrouwen.

In de Atlas wordt niet gesproken over mensen die zijn afgehaakt, maar ‘tot afgehaakt gemaakt’. Het treurige is daarbij dat de mensen die het meest afhankelijk zijn van de overheid, die de overheid het hardste nodig hebben, die zijn het meeste afgehaakt.

René Cuperes lichtte onderstaande afbeelding uit de Atlas (pagina 38) nader toe. De horizontale as weerspiegelt de mate waarin Nederlandse burgers (in 2018) tevreden zijn over hun eigen leven; op de verticale as staat de mate waarin mensen tevreden zijn over Nederland. Rechtsboven staan in deze figuur dus ‘de tevreden mensen’ (VVD, D66 – en ook wel PvdA-GL); linksonder ‘de ontevredenen’ (PVV, FVD SP).

Figuur 9: Posities van groepen respondenten als het gaat om tevredenheid met het eigen leven (horizontale as) en hun visie op of het de goede of de verkeerde kant op gaat met Nederland (verticale as).
Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2018 (COB 2018/4, pagina 14, figuur 1.2)

a Tevredenheid met het eigen leven is een schaal van -100 tot 100 op basis van rapportcijfers voor de eigen gezondheid, de belangrijkste dagelijkse activiteit en de financiële situatie (Cronbachs alfa 0,74) en het optimisme over Nederland is het groepssaldo van het % opvattingen dat het meer de goede kant opgaat minus het % opvattingen dat het de verkeerde kant opgaat (-100 tot 100 in procentpunten). De lijn in de figuur geeft de gemiddelde samenhang tussen persoonlijke tevredenheid en maatschappelijk optimisme op individueel niveau.

Bron: COB 2018/1-2018/4

Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (COB 2018/4)

Linksonder bevinden zich ook de lager opgeleiden en rechts bovenin de hoger opgeleiden. Deze afbeelding is illustratief voor de strijd / de klassenstrijd tussen hoogopgeleiden en laagopgeleiden. De verkiezingen in november 2023 kun je zien als een opstand van de ontevredenen (linksonder) tegen de tevredenen (rechtsboven).

Wilders heeft van die opstand geprofiteerd. Wilders is echter een heel stuk radicaler dan zijn electoraat. Dit is een democratisch ongeluk, maar kan grote consequenties hebben. Door de verkiezingsuitslag hebben we te maken met een Catch22: het wordt een ramp als er een regering komt met Wilders; maar het wordt ook een ramp als er een regering komt zonder Wilders.

De opdracht: we moeten weer leren uitleggen aan laagopgeleiden waar ons werk over gaat. Een groot probleem daarbij is dat hoogopgeleiden zich moreel superieur voelen aan, zich verheven voelen boven de laagopgeleiden: morele über-deugers. Echter, Ghandi zei het al: *“Whatever you do for me, but without me, is against me.”*

Kenmerken van populisme:

1. Pleiten voor het pure, homogene volk
2. Zich afzetten tegen een corrupte elite
3. Een sterke leider
4. Waarschuwen voor een acute crisis / verraad

Het gevaar schuilt in de combinatie van anti-pluralisme (de mythe van de volkswil) en de anti-rechtsstatelijkheid (het zich afzetten tegen rechters, de politiek).

Mismatch tussen de publieke opinie en de sector Humanitaire Hulp & OS

Er is een verstoord sociaal contract (zie boven), maar zonder nationale solidariteit kan internationale solidariteit niet bestaan. Op nationaal niveau speelt er een reële verdelingsvraag die meer nationale solidariteit vereist. Niet voor niets waren de hoogtijdagen voor ontwikkelingssamenwerking (OS) tegelijkertijd de hoogtijdagen van de verzorgingsstaat (de jaren Den Uyl).

De sector moet weer kunnen uitleggen wat hun bijdrage is aan het redden van Europa. Op dit moment wordt de sector gezien als vertegenwoordigers van de globaliseringselite, die zichzelf meer fêteren (liefst in luxe-resorts in Haïti) dan die arme sloebers in Afrika. Een stelletje tropische morele über-deugers op subsidie-basis.

Mirjam Vossen, mediawetenschapper / [OnMigration](#).

Het stoeve gesprek over migratie

Mirjam Vossen was door KUNO voor een inleiding gevraagd omdat zij (al jaren) onderzoek doet naar *framing* binnen het publieke debat over ontwikkelingssamenwerking en migratie. In recente jaren heeft zij (samen met OnMigration) een [Toolkit](#) ontwikkeld om de communicatie van maatschappelijke organisaties over migratie te versterken. De onderliggende theorie die voor deze Toolkit is gebruikt is relevant voor de sector van humanitaire hulp en ontwikkelingssamenwerking.

Het startpunt voor de zoektocht naar deze Toolkit was de vraag waar het schuurt het tussen NGO's en 'ontevreden kiezers'. Daarvoor is gekeken naar de houding van Nederlanders ten aanzien van vluchtelingen: staan zij hiertegenover positief, ofwel negatief, of bevinden zij zich in het midden. 'Het midden' blijkt de grootste groep (zie de *Nationale Monitor Polarisation en Beeldvorming Vluchtelingen*, 2018): tegenstanders 25% - voorstanders 31% - twijfelaars 44%. Die middengroep is heel divers (daarin zijn alle politieke 'tinten' vertegenwoordigd).

In hun manier van communiceren blijken NGO's vooral gebruik te maken van boodschappen die goed aansluiten bij een beperkte groep (de vertrouwde, meer progressieve achterban); daarmee laten zij een groot potentieel onbenut.

Vijf morele pijlers

Om ook andere (meer kritische) groepen beter te bereiken kunnen de '*moral foundations*' van Jonathan Haidt behulpzaam zijn. Zijn *moral foundations theory* biedt bouwstenen om op een andere manier te communiceren met het brede midden (uit: '*The Righteous Mind. Why good people are divided by politics and religion*,' 2012).

Jonathan Haidt onderscheidt de volgende morele pijlers:

- **Care:** bescherming, compassie, goedheid
- **Fairness:** rechtvaardigheid, gerechtigheid, krijgen wat je verdient
- **Loyalty:** groepsgevoel, patriottisme, wij-zij, trots
- **Respect:** Respect voor regels, tradities, instituties, autoriteit
- **Sanctity:** heiligheid, onschendbaarheid heiligdom.

'Progressieven' (*liberals*) en 'conservatieven' (*conservatives*) blijken gevoelig te zijn voor verschillende morele drijfveren. 'Progressieven' reageren eerder positief op *care* en *fairness*; 'conservatieven' beter op *loyalty* en *respect*. Humanitaire NGO's doen bijvoorbeeld vaker een appel op 'zorgzaamheid' en 'rechtvaardigheid'. Bij het midden resoneren echter 'Nederlandse solidariteit' en 'wederkerigheid' beter.

Het is belangrijk om je boodschap te bouwen rond waarden waarin mensen die je wilt bereiken zich herkennen. De Amerikaanse communicatie expert Anat Shenker-Osorio ontwikkelde en testte een serie '*messaging principles*' voor een ander narratief over migratie – en andere maatschappelijke onderwerpen (en gaf voor OnMigration hierover een [webinar](#)).